

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

ZAVRŠNI RAD

Tvorbeni postupci u Šulekovim neologizmima

Mentor: izv. dr. sc. Branko Kuna

Student: Tomislava Kesegić

Studijska grupa: Hrvatski jezik i
književnost

Osijek, rujan 2012.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	4
2. Bogoslav Šulek	5
3. Šulekov leksikografski rad.....	7
3.1. Njemačko-hrvatski rječnik (1860.).....	8
3.2. Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja (1874.-1875.).....	9
3.3. Jugoslavenski imenik bilja	11
4. Neologizam	13
5. Tvorbeni postupci	15
5.1. Izvođenje.....	15
5.1.1. Sufiksna tvorba.....	15
5.2. Slaganje.....	15
5.2.1. Čiste složenice.....	15
5.2.2. Složeno-sufiksna tvorba.....	16
5.2.3. Sraščivanje	16
5.2.4. Polusloženice.....	16
5.2.6. Prefiksno-sufiksna tvorba.....	16
5.2.5. Prefiksna tvorba.....	16
5.2.7. Prefiksno-složena tvorba.....	16
6. Šulekovi neologizmi.....	17
7. Tvorbeni postupci u Šulekovim neologizmima.....	18
7.1. Neologizmi tvoreni sufiksnom tvorbom	19
7.2. Neologizmi tvoreni prefiksnom tvorbom.....	21
7.3. Neologizmi tvoreni prefiksno-sufiksnom tvorbom.....	21
7.4. Neologizmi tvoreni slaganjem – čiste složenice.....	21
7. 5. Neologizmi tvoreni složeno-sufiksnom tvorbom.....	22
7.6. Neologizmi tvoreni sraščivanjem.....	22
7.7. Zastupljenost tvorbenih postupaka Šulekovih neologizama	23
8. Zaključak.....	24
9. Literatura.....	25

Sažetak

Uz određenje pojma neologizma i prikaz načina njihova nastanka i (ne)ulaska u jezik, u radu je naglasak stavljen na opis tvorbenih postupaka u stvaranju neologizama koji se pojavljuju u djelima hrvatskoga leksikografa Bogoslava Šuleka. Osim toga, bit će predloženo što se u hrvatskoj filologiji pisalo o Šulekovu djelovanju i njegovu utjecaju na standardizaciju hrvatskoga leksika.

Ključne riječi: neologizmi, tvorbeni postupak, Bogoslav Šulek

1. Uvod

Bogoslav Šulek, otac hrvatske terminologije, najveći je leksikograf 19. stoljeća. Pristaša jezičnih načela zagrebačke filološke škole, naglašeno sklon jezičnomu čistunstvu, posuđenice je zamjenjivao tražeći rješenja u hrvatskim narječjima, posuđujući iz slavenskih jezika (najčešće iz slovačkoga i češkoga, ali i iz ruskoga i slovenskoga) te oblikovanjem novotvorenica. O njegovu životu i plodnom leksikografskom radu svoje su zapise ostavili mnogi hrvatski filozofi i književni povjesničari. (Gostl, 1995; Pranjković, 1999; Jelčić, 2000)

U uvodnom dijelu bit će predstavljena i njegova tri najvažnija leksikografska djela: prvi od njih je *Njemačko-hrvatski rječnik* iz 1860., drugi je *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja* (1. dio 1874., 2. dio 1875.). Treće leksikografsko djelo, ujedno i najvažniji znanstveni prilog koji je Šulek objelodanio u okviru Akademije, bio je *Jugoslavenski imenik bilja* iz 1879. godine. Također, raspravlja se i o Šulekovu utjecaju na leksikografsku praksu u Hrvatskoj nakon izlaska njegovih djela. (Rišner-Đuričić, 2008)

U određenju pojma neologizma te prikazu tvorbenih postupaka u nastajanju neologizama oslanjam se na radove Vesne Muhvić-Dimanovski (2005) te Marka Samardžije (1993).

2. O životu i djelovanju Bogoslava Šuleka

Bogoslav je Šulek pohrvaćeni Slovak, ujedno i leksikograf, jezikoslovac, publicist, prirodoslovac, pisac školskih knjiga, politički historiograf, prosvjetitelj i prevodilac, pripada među najplodnije i najsvestranije hrvatske kulturne i znanstvene djelatnike 19. stoljeća.

Bogoslav je Šulek rođen 1816. (Subotište u Slovačkoj). U literaturi je istaknut kao „jedan od najznačajnijih hrvatskih leksikografa“, ali i hrvatski publicist, prosvjetitelj i polihistor. (Gostl, 1995: 97) Profesionalni novinar i vrsni publicist cjelokupnim je radom, člancima i knjigama dao veliki doprinos borbi protiv zatiranja hrvatskoga jezika i hrvatske državnosti. Bogoslav (krsno Dragutin Bogoslav) se školuje u rodnom mjestu, a zatim ga s dvanaest godina upućuju na školovanje u evangelički licej u Požun (današnja Bratislava). Tamo prvi put dolazi u doticaj s idejom hrvatskoga narodnog preporoda te Gajevim »Novinama Horvatzkim«. Nakon završetka filozofsko-pravnog i teološkog studija na požunskom liceju 1837., odustaje od daljnjeg studiranja u Jeni zbog materijalnih razloga i očeve bolesti. Takve su ga okolnosti dovele do svećeničke službe u rodnom mjestu, no ni to nije potrajalo. Naime, od četrnaeste godine patio je od naglušnosti i upravo će to biti razlogom njegova odlaska u Hrvatsku bratu Michalu koji je bio liječnik u Brodu na Savi (današnji Slavonski Brod). Godine 1838. dolazi i zauvijek ostaje u Hrvatskoj – svojoj drugoj domovini.

Već 1839. započinje novi život, javlja se pismom Ljudevitu Gaju, nudeći se za tiskarskog praktikanta. Nakon samo osam mjeseci učenja hrvatskoga jezika i boravka u Brodu, s dvadeset i tri godine mladi Šulek zapošljava se u Zagrebu kao knjigotiskarski praktikant u tiskari Franje Župana, gdje provodi tri godine.

Oduševljenost iliristvom i sveslavenstvom rezultira njegovim panegirikom *Iliriens Palingenesie* objavljenim u Zagrebu 1841., a iste se godine prvi put javlja u zabavno-poučnom listu »Danici«, i to s prijevodnim člancima, dok se u Gajevim »Ilirskim Narodnim Novinama« pojavljuje u 85. broju 1842. opisom ustoličenja bana Hallera. Gaj mu povjerava i samo uređivanje »Danice«, što je Šulek anonimno obavljao do 1846. Osim toga, bio je i glavni urednik ilegalnog političkog lista i glasila Narodne stranke »Branislav«, koji je zbog cenzure tiskan u Beogradu. U njemu od studenoga 1844. do veljače 1845. Šulek otkriva mađarske splotke upozoravajući na prijetnju koju donose te tako perom napada nasilnički režim bana Hallera.

U Beogradu 1844. objavljuje i knjižicu *Šta namjeravaju Iliri* u kojoj je iznesen program Narodne stranke. Ta knjižica bit će „politički katekizam narodnog preporoda“. (Gostl, 1995: 42)

Od kolovoza 1846. uređuje Gajeve »Novine Horvatske, Slavonske i Dalmatinske« koje, nakon proglašenja slobode tiska 15. ožujka 1848., prvi put potpisuje svojim punim imenom i prezimenom.

Političko će neistomišljenje s Gajem uskoro dovesti do njihova razlaza pa se Šulek 23. lipnja 1849. u 75. broju »Novina« oprašta od čitateljstva i suradnje u listu čija politička stajališta više ne dijeli. U Šulekovo kući sastaju se Preradović, Trnski, Utješenović, Praus i drugi. To razdoblje Šulek obilježava stručnim i prosvjetnim djelovanjem. Toj kategoriji pripadaju sljedeća djela: *Naputak za one, koji uče čitati* (1850.), *Sto malih pripoviedakah* (1852.), *Početnica za djecu* (1853.) i *Čitanka za pučke učione* (1853.).

Ljubav prema prirodnoslovnim znanostima, posebice biljarstvu, ponukala ga je na objavljivanje knjiga i na tom području: *Prirodopis za niže realne gimnazije* (1856, prijevod s njemačkog Zippeova djela *Naturgeschichte*) i *Biljarstvo za višje gimnazije* kojemu je 1859. pridodao i II. dio. Tim je knjigama postavio temelje hrvatskom botaničkom znanstvenom nazivlju.

Šulek je svoj doprinos dao i na gospodarskom polju uređujući od 1858. do 1865. »Gospodarski list«, kojim je poučavao o granama ratarstva i narodnoga gospodarstva.

Uvođenjem hrvatskoga jezika u urede i škole 1848. raste i potreba za priručnikom sa znanstvenim nazivljem. Prihvaća se rada na njemačko-hrvatskom rječniku koji je svjetlo dana ugledao 1860. pod nazivom *Deutsch-kroatisches Wörterbuch von Bogoslav Šulek – Nêmačko-hrvatski rêčnik*.

Naše pravice (1868.) najvažnije je Šulekovo političko djelo kojim neumorno potiče na obranu hrvatske samosvojnosti. Isto tako, ne odustaje ni od znanstvenog djelovanja i objavljuje *Korist i gojenje šumah, osobito u trojednoj kraljevini*, kojim je utemeljio šumarsko znanstveno nazivlje. Godine 1874. nasljeđuje Đuru Daničića na mjestu prvoga tajnika, a tu će dužnost obavljati sve do smrti.

Kao akademik, 1867. objavljuje jedino djelo na latinskome jeziku, knjižicu o životu i djelu Rudera Boškovića. U izdanju Pučke knjižnice Društva sv. Jeronima izlaze njegova

znanstveno-popularna djela pod zajedničkim naslovom *Prirodni zakonik ili popularna fizika (Silarstvo, Vesarstvo i Svjetlarstvo)*.

Kako je 1861. hrvatski jezik zamijenio njemački u školama, a industrijalizacija uzela maha, javila se potreba za utvrđivanjem znanstvene nomenklature. Na poticaj Franje Račkog 1865. Šulek počinje rad na rječniku znanstvenog nazivlja koji će svjetlo dana konačno ugledati 1874. i 1875. pod imenom *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja*. Samo četiri godine nakon toga objavio je *Jugoslavenski imenik bilja* koji će mu donijeti titulu „oca znanstvenog nazivlja“. (Gostl, 1995: 64)

Šulek je smatrao kako je kemija nedovoljno opisana znanost i kako nedostaje mnogo termina pa je 1881. objavio knjigu *Lučba za svakoga ili popularna kemija*.

Njegove mnogobrojne znanstvene rasprave objavljivane su u Akademijinu »Radu« i »Ljetopisu«. Zanimljivo je i to što se uz rad na raznim područjima znanosti posvetio i prijevodu Biblije Matije Petra Katančića. *Novi zavjet Gospodina našega* i *Psalmi* objavljeni su u Beču 1877. godine, ali nije naznačeno ime prevoditelja i obrađivača.

Do kraja života Šulek se marljivo bavio radom za napredak hrvatske znanosti te mu je na posljednjoj sjednici Akademijina Razreda matematičko-prirodoslovnoga dodijeljen zadatak da napiše nekrolog akademiku Ljudevitu Vukotinoviću. Nažalost, nije stigao dovršiti taj posao jer je 30. studenoga 1895. umro.

3. Šulekov leksikografski rad

Šulek je osobito zaslužan po tome što je bitno pripomogao da hrvatski jezik stvarno i postane „diplomatički“, tj. da postane jezik državnih i javnih poslova, a pogotovo da postane jezik prosvjete i znanosti. U tome su neprocjenjivu ulogu odigrala tri njegova velika rječnika, kapitalna leksikografska ostvarenja zagrebačke filološke škole, koja su bitno obilježila daljnji razvoj hrvatskoga jezika, posebice na leksičkoj razini. Prvi je od njih *Njemačko-hrvatski rječnik* iz 1860., drugi je *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja* (1. dio 1874., 2. dio 1875.) Treće leksikografsko djelo, ujedno i najvažniji znanstveni prilog koji je Šulek objelodanio u okviru Akademije, bio je *Jugoslavenski imenik bilja* iz 1879. godine. Kasnije su Šulekovi rječnici proglašavani nepouzdanima s obzirom na jezičnu pravilnost, a sam je Šulek optuživan zbog navodno pretjeranog purizma i neuspjelog kovanja riječi. U tome su se posebno isticali tzv. hrvatski vukovci.

Mnogi Šulekovi suvremenici te kasniji lingvisti pozitivno su gledali na njegov leksikografski rad. Josip Torbar posebno je isticao Šulekovo značenje u hrvatskoj jezičnoj kulturi. Mnogi Šuleka smatraju i našim prvim modernim publicistom. (Vince, 1975: 607). Značenje Šuleka kao leksikografa prikazao je Pero Budmani 1885. godine, i to posebno njegov *Njemačko-hrvatski rječnik*. U doba kada je Šulek započeo svoj leksikografski rad, leksik je već bio obogaćen izrazima iz tadašnjega našeg kulturnog i civilizacijskog područja. Rišner i Đuričić (2008) navode kako je Šulek svojim leksikografskim radom utjecao na mnoge leksikografe. Između ostaloga navode jesu li leksikografi preuzimali iz njegovih rječnika te jesu li ta preuzimanja bilježili. Neki od rječnika su Akademijin *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1880.-1976.), *Hrvatsko-talijanski rječnik* (1901.) Dragutina Antuna Parčića, *Rječnik hrvatskog jezika* (1901.) Ivana Broza i Franje Ivekovića.

3.1. Njemačko-hrvatski rječnik

S uvođenjem hrvatskoga jezika u urede, sudove, škole i ostale javne ustanove 1848. godine, raste potreba za njemačko-hrvatskim rječnikom službenog i znanstvenog nazivlja. Na nagovor namjesnika banske časti Mirka Lentulaja, Šulek započinje rad na rječniku. Riječ je o velikom rječniku koji se 1860. pojavio u dva sveska. Tiskanje se, međutim, oteglilo deset godina, ali zato rječnik nije izašao na 80 araka, kako je prvotno bilo predviđeno. U konačnom obliku objavljen je nakon deset godina u dva sveska s ukupno 1712 stranica i 107 araka, 70 000 riječi s više hrvatskih nego njemačkih značenja, s obiljem fraza i znanstvenih naziva.

Šulek je nadograđivao postojeće rječnike, najzapaženiji je Mažuranić-Užarevićev *Njemačko-ilirski slovar*. Služi se savjesno i kritički rezultatima drugih, ali sam sabire mnoge druge riječi. Od stranih riječi koje ulaze u sastav rječnika prednost imaju posuđenice i to redom: bohemizmi, rusizmi te nešto slovenizama, crkvenoslavenizama i polonizama.

Osim što je proučavao i tražio uzore u drugim rječnicima, poput Belostenčeva, Jambrešićeva, Della Bellina, Stullijeva, Karadžićeva, u poslu su mu pomagali i tzv. »prinosnici«. Šulek se marljivo služi i rezultatima drugih, piše mnogo pisama, savjetuje se, sabire mnoge riječi, stvara nove. Pri tome mu pomažu i N. Begović, A. Dragosavljević, M. Sabljar, M. Stojanović, I. Trnski i M. Sladović. Jedan od tih sakupljača riječi i Šulekov najvažniji suradnik bio je i Ivan Trnski. Josip Torbar i Vladoje Dukat smatraju zasluge Trnskoga toliko velikima da bi uz Šulekovo ime na rječniku trebalo stajati i njegovo ime. (Gostl, 1995: 97) No, Šulek je bio kritičan i samostalan pri prosuđivanju koje će riječi od koga prihvatiti, a to se može reći i za

pomoć koja mu je dolazila od Trnskog. Iako je vjerojatno imao mnogo koristi od njega, Šulekov rječnik pokazuje da neke priloge Trnskoga nije htio prihvatiti, ne povodeći se za nekim njegovim osobinama, neke je preinačio, a neke riječi uopće nije ni zabilježio.

Sve u svemu, Šulekovu *Njemačko-hrvatskom rječniku* dano je priznanje i ističe ga se kao vrhunski doseg hrvatske preporodne leksikografije te jednim od najbogatijih i najboljih dvojezičnih rječnika toga vremena. (Gostl, 1995: 89)

3.2. Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja

Iako se Šulek u već spomenutom *Njemačko-hrvatskom rječniku* iz 1860. obazirao i na znanstvenu terminologiju, potrebe za terminološkim rječnikom bivale su sve veće. Povod za nastanak toga rječnika nalazi se u uvođenju hrvatskoga jezika u nastavu, 1861. Na poticaj Franje Račkoga počinje prikupljanje njemačkih i latinskih znanstvenih naziva iz svih struka. Naime, nakon pada apsolutizma, u Hrvatskoj se pristupa znanstvenom radu na novim i višim osnovama, pojavljuju se rasprave o osnivanju akademije. Na temelju svega toga 1864. pokreće se znanstveni časopis „Književnik“, preteča kasnijih „Akademijinih publikacija“. U njemu sudjeluju poznata imena tadašnje hrvatske znanosti, kao J. Torbar, I. Kukuljević, A. Veber Tkalčević, F. Rački, V. Jagić, V. Pacel i drugi. Školstvo se razgranava, pojavljuju se nove školske knjige koje su sadržavale vrlo raznoliku i neusklađenu terminologiju pa se osjećala sve veća potreba za priručnikom koji bi u tome mogao pomoći.

Dana 14. veljače 1865. Namjesničko je vijeće pozvalo Šuleka i povjerilo mu posao izrade zamišljenog rječnika znanstvenog nazivlja. Iako se poslužio i rezultatima spomenutih stručnjaka, posao mu se razgranao, u djelo je unio mnogo novih termina, i s pravom je na knjigu mogao staviti svoje ime kao redaktor. Iz Šulekova pisma Odjelu za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade doznajemo da mu uručena građa nije bila dovoljna za rječnik, a najviše je bio nezadovoljan mehanikom i kemijom, te tehnikom koja nije ni uvrštena. Uzor ovome rječniku bio je *Njemačko-češki rječnik znanstvenog nazivlja* na 342 stranice. Svjestan da su hrvatske potrebe veće i drukčije, Šulek mijenja koncepciju i proširuje leksičku građu: ne ograničava se samo na srednjoškolsko nazivlje nego ga upotpunjuje onim što trebaju viša učilišta te njemačku terminologiju proširuje talijanskom, a tehničkim strukama pridodaje francuske i engleske paralele. Na taj način Šulekov trojezičnik postaje petojezičnikom koji funkcionira kao više dvojezičnika: hrvatsko-njemački, njemačko-

hrvatski, hrvatsko-talijanski, talijansko-hrvatski terminološki rječnik. Hrvatske, njemačke i talijanske riječi nižu se abecednim slijedom ispremještane, jednu tumače preostale dvije, a katkad i četiri.

Osim primarnog uzora, kao pomoć poslužilo mu je i Stullijevo *Rječosložje* i Daničićev *Rječnik iz književnih starina srpskih*. Velik zadatak obavili su i »prinosnici« poput Preradovića, Trnskoga, Sabljara, Ostrožinskog i dr.

Češka komisija svoj zadatak rješava upotrebom dotadašnjeg češkog jezičnog blaga, stvaranjem neologizama i umjerenim dopuštanjem tuđica. Iako Šulek usvaja ta načela, ipak je plodniji u stvaranju neologizama, a umjereniji u primanju tuđica, no dodaje i četvrto načelo: pozajmljivanje riječi iz slavenskih jezika, stavljajući to načelo na drugo mjesto, a stvaranje neologizama pomaknuo je iza njega.

Šulek je na rječniku radio četiri godine po osam sati na dan, a slaganje i tiskanje trajalo je gotovo šest godina. Rad je usporavalo i slabo Šulekovo zdravstveno stanje. Nakon gotovo deset godina Gajeva tiskara izdaje prvi svezak *Hrvatsko-njemačko-talijanskog rječnika znanstvenog nazivlja. Deutsch-kroatische wissenschaftliche Terminologie. Terminologia scientifica italiano-croata*. Drugi svezak objavljen je godinu dana kasnije, u srpnju 1875.

Uz njega se veže i misao o Šuleku kao čistuncu. Ponekad je ona dovela do velikih kritika, ali se ne može opovrgnuti da Šulekov rad doista obilježava jezično čistunstvo. Dokaz tome su oznake vulgarizama kraticom *vulg.* Premda postoje potvrde u Mikaljinu, Belostenčevu, Della Bellinu i Stullijevu rječniku, odbacuje turcizme, germanizme i romanizme te predlaže neka druga rješenja.

Šulek je posezao za slavenskim riječima u slučaju kada u hrvatskom jeziku nije pronašao prikladnu riječ. Redovito je kraticom bilježio iz kojega je slavenskog jezika uzeo riječ. Najveći broj riječi Šulek je uzimao iz češkoga jezika, međutim, u *Rječniku* ima bohemizama koji uopće nisu označeni kao bohemizmi (npr. *ured, tlak, sustav, stroj...*). (Vince, 1975:605) Potrebne je riječi uzimao i iz drugih slavenskih jezika, pa tako i iz ruskog. Prisutni su i slovenizmi, crkvenoslavenizmi i polonizmi.

Rječnik je potpomogao održavanju sveze novog štokavskog i prethodnog kajkavskog standarda: *črknja, klobuk, na harmak, piknja, peljar, veža, vlas, zdenac*. Unatoč brojnim onodobnim primjedbama o neargumentiranosti i nepouzdanosti Šulekovih novotvorenica, a s

druge strane opet pretjeranom hvaljenju Zagrebačke filološke škole, taj rječnik danas se smatra neprocjenjivim kulturnim dobrom.

Njime je utemeljena znanstvena terminologija koja se primjenjuje u suvremenom hrvatskom jeziku.

3.3. Jugoslavenski imenik bilja

Banska je vlada 1850. zamolila Šuleka da napiše biljarstvo za gimnazije. Počinje zapisivati hrvatske biljne nazive (fitonime). Međutim, budući da je hrvatski jezik bio izbačen iz nastave, odgađano je objavljivanje školskih udžbenika. Stoga tek 1856. i 1859. izlaze prvi priručnici iz botanike: *Biljarstvo za višeje gimnazije*, *Biljarstvo, uputa u upoznavanje bilja I. i II.*

Povod za izradu *Jugoslavenskog imenika bilja* (jugoslavenski jer se u njemu nalazilo i mnoštvo slovenizama) bio je Annenkov ruski botanički rječnik *Botaničeskyj slovar*.

Nakon gotovo trideset godina Šulekova rada, *Imenik* je objavljen 1879. na 564 stranice (40 araka). Rječnik sadrži deset stranica uvoda, a zatim na jedanaest stranica slijedi popis *Moja pomagala* s navedenih čak 112 leksičkih vrela kojima se služio. Na 490 stranica riječi se nižu abecednim slijedom. Prvo ide hrvatska riječ, zatim latinski ekvivalent, a često i ruske, češke i poljske paralele. Svakoj riječi naznačen je i izvor. Uz neke biljke koje su poznate u narodu pišu i poslovice, zagonetke i slično. Na kraju je kazalo od 73 stranice.

Imenik bilja bio je namijenjen hrvatskim i slavenskim botaničarima, ali i ljekarnicima, liječnicima i šumarima, zbog broja nazivlja korisnog i šetnog bilja te raznih voćnih vrsta i podvrsta. Zanimljivo je da u njemu pronalazimo sabrano više od 300 naziva za jabuku i 800 za raznovrsne sorte grožđa. Imena je pokupio iz raznih krajeva, a koji bi izraz trebalo zadržati Šulek nije mogao pouzdano utvrditi.

Pri sastavljanju *Jugoslavenskog imenika bilja* imao je više pomagača, jedan od najrevnijih bio je župnik, kasniji dubrovački biskup Mato Vodopić koji se i sam bavio botanikom. Osim Vodopića Šulek je imao i drugih prinosnika.

Od vrela kojima se služio pri sastavljanju *Imenika* tu su rječnici i popisi riječi: mletački kodeks iz 15. stoljeća *Liber de simplicibus*, rječnik Luigia Anguillarea *Semplici* (Ljekovito

bilje), Mikaljinin, Habelićev, Jambrešićev, Belostenčev, Della Bellin, rječnici Stullija i Roberta de Visiania, Alschingerova *Flora Jadrensis*, Lalangueova *Medicina ruralis*, Karadžićev *Srpski rječnik*, Miklošičev *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Jungmannov češko-njemački rječnik, Lindeov rječnik poljskog jezika. (Gostl, 1995: 110-111)

Od slovenskih uzora tu su dva rukopisna imenika bilja nepoznatih autora, popisi fitonima Frana Erjavca, rukopisi Jerneja Medveda, *Slovensko-nemški in nemško-slovenski ročni besednik* Antona Murka, Tušekovi registri biljnih naziva i Valjavčeva zbirka slovenskih fitonima. Najznačajniji slovenski »prinosnik« bio je Henriko Freyer. (Gostl, 1995: 111)

Građa za narodnu medicinu i Imena bilja po Srbiji Jovana Miškovića, *Index vegetabilium* Grigorija Lazića, djela Prokopija Bolića i Zaharija Orfelina srpski su izvori koji su pomogli Šuleku pri sastavljanju imenika, a najznačajniji je Karadžićev rječnik i radovi Josipa Pančića. (Gostl, 1995: 111-113)

Ni ovaj rječnik nije mogao, što je i razumljivo, Šulek sam napraviti. Među »prinosnicima« koje i sam navodi jesu: Ivan Brleković, Mijat Sabljar, Mijat Stojanović i Matija Valjavac.

U predgovoru Šulek sam ističe kako u *Imeniku bilja* nema novotvorenica i da je to dokazao naznakom lokaliteta i izvora svakog fitonima što jasno znači da je sve preuzeto iz izvora ili od mnogih »prinosnika«. Bogatstvo narodnih izraza dokazuje da botanika nije bila razvijena znanost, a dosta izraza prevedeno je sa latinskog, talijanskog i njemačkog jezika.

Kriteriji po kojima je razvrstavao imena pojedinog fitonima odnosili su se na starinu i primjerenost naziva. Uz hrvatske i slovenske nazive često je navodio i ruske, češke i poljske kako bi koristili i ostalim slavenskim narodima.

Sve do danas ovaj *Imenik bilja* ostao je temeljem hrvatske florističke literature i u tome i jest njegov veliki značaj.

4. Neologizam

Vesna Muhvić-Dimanovski (2005: 3) navodi kako postoje razne definicije neologizama koje su neujednačene i neodređene. Tako je na primjer prema G. Mouninu neologizam nova riječ, novo značenje neke već postojeće riječi, ali također posuđenica, te riječ koja je ponovno oživjela. M-F Mortureux smatra da se iza temeljne, vrlo jednostavne

definicije neologizma, krije znatna količina nestabilnosti i kontradikcije. Riječ je zapravo o tome da se neologizam percipira kao nova riječ, dok je istodobno dvojbeno hoće li se ona leksikalizirati.

Konkretna definicija neologizma mogu se naći i u predgovorima rječnicima, jer se među odrednice uvrštavaju i neologizmi, premda ne baš uvijek. Anić (1998: 1430) donosi dosta opsežan komentar uz definiciju neologizma. Navodi kako su neologizmi nove riječi, riječi koje se nisu upotrebljavale i neke internacionalne i ruske riječi i tvorbe. *Rječnik hrvatskoga jezika* (2000) u izdanju Leksikografskoga zavoda i Školske knjige među odrednicama nema neologizam, dok *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (2002) za neologizam preuzima Anićevu definiciju. U *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (1999) neologizmi se definiraju kao nove riječi, jezične novotvorenice. Navodi se kako neologizmi nastaju uglavnom zbog potrebe da se izrazi nov pojam ili da se nazove novi predmet. Neologizam se najčešće definira na temelju sadržajnog i formalnog aspekta, a dijele se na dvije temeljne vrste - denominativni i stilistički. Neologizmi su, bez obzira na to je li riječ o sasvim novim riječima ili o novim značenjima starih, vrlo konkretni svjedoci društvenog razvoja pojedinih sredina. Oni jasno pokazuju kako je jezik usko vezan uz komunikaciju i društvo.

Najsloženiji problem u određivanju onoga što jest neologizam, a što nije, nedvojbeno je vrijeme proteklo od usvajanja neke strane riječi u jezik, ili njezinog stvaranja ako se radi o riječi građenoj od domaćih elemenata. (Muhvić-Dimanovski, 1998: 495) Postavlja se pitanje na koji ćemo način utvrditi je li nešto dovoljno novo da bude proglašeno neologizmom. Odnosno, koliko godina ili desetljeća mora biti stara neka riječ da bismo je mogli smatrati neologizmom? Na ta je pitanja vrlo teško odgovoriti i vjerojatno je svaki odgovor proizvoljno rješenje. Ako gledamo iz perspektive rječnika, odgovori će se veoma razlikovati. Naime, i opći i specijalizirani rječnici nastoje biti što suvremeniji i zabilježiti što veći broj neologizama. Rječnici novih riječi obično se ograničavaju na vremenski strogo određena razdoblja, dok su opći jednojezični rječnici stroži u odabiru riječi koje će uvrstiti u rječnik.

Starost je neke riječi vrlo relativna: riječi nekoga jezika mogu biti veoma stare, no kad bivaju posuđene u neki drugi jezik gledaju je kao neologizam. Primjera takve vrste zaista je mnogo. U neologizme se jednako tako dobro mogu ubrojiti i ponovno oživjele domaće riječi koje su zbog različitih razloga bile dulje vrijeme potiskivane ili zabranjivane za uporabu. Premda stare po svom postanku, one su ipak nove za mnoge naraštaje suvremenih korisnika, a u ranijim se rječnicima javljaju eventualno kao arhaizmi, često u potpuno drukčijem značenju.

Neologizmima možemo smatrati i mnoge stare domaće riječi i starije posuđenice koje su pod utjecajem nekoga stranoga jezika dobile novo značenje. S druge strane, mnoge su riječi apsolutno nove: jednako u jeziku koji posuđuje kao i u jeziku u kojem su stvorene. Takvih je riječi mnogo više u zadnjim desetljećima 20. stoljeća nego što ih je bilo ranije, zahvaljujući upravo nevjerojatnoj brzini kretanja informacija i podataka na globalnoj razini.

Stvaranje novih riječi mnogi autori nazivaju različitim imenima. Spominju se termini *leksikogeneza*, *leksička kreativnost* i *neološka proizvodnja*. (Muhvić-Dimanovski, 1998: 496). Postoje različiti uzorci koji zahtijevaju leksičku kreativnost ili su bar naklonjeni njezinu nastanku. Kada govorimo o književnim vrstama, sasvim je jasno da se ondje radi ponajprije o estetskim potrebama koje diktira svojevrsan stil nekoga pisca. S druge strane, radi se o riječima građenima od domaćih sastavnica prema stranome modelu – to su prevedenice u najširem smislu toga termina. Ta se vrsta neologizama javlja obično kao reakcija na neke posuđenice koje nisu naišle na dobar prijam kod domaćih govornika pa se osjetila potreba za pronalaženjem domaće zamjene. Naposljetku, neologizmi se tvore domaćim riječima, za nove domaće pojmove koje nemaju uzor u nekom stranom modelu. Kada bi se gledalo na postotak tih triju vrsta neologizama, neosporno se može tvrditi sljedeće: broj neologizama u prvoj skupini svakako će biti veći u onim jezicima koji su otvoreni prema stranim utjecajima i koji ne vode mnogo računa o čistoći jezika, dok će broj neologizama iz druge skupine sasvim sigurno biti neusporedivo veći u onim jezicima koji su orijentirani strogo puristički. Neologizama iz treće skupine ima najvjerojatnije podjednako jer se u svakom jeziku javlja potreba za označavanjem pojmova sasvim specifičnih za neku sredinu, a za takve neologizme, dakako, u obzir dolazi pretežno domaći leksički potencijal.

Neologizmi najčešće prolaze tzv. predrječničku fazu, stupanj u kojemu još nisu prihvaćeni do te mjere da bi se uvrstili u rječnik. Osim toga, rječnici vrlo različito postupaju s neologizmima. S jedne se strane na rječnike gleda kao na čuvare jezičnog standarda, a s druge pak strane od njih se očekuje da budu suvremeni, da bilježe nove riječi. Te su dvije funkcije u stalnom sukobu.

5. Tvorbeni postupci

Da bi se moglo govoriti o tvorbi riječi u suvremenom jeziku, potreban je tvorbeni obrazac koji se sastoji od dvije ili više riječi, povezanih dvojnomo vezom, glasovnom i semantičkom. (Babić, 1986: 13)

Rastavljanjem riječi na jedinice sastavljene posljednjim tvorbenim činom dobivamo različite dijelove. U jednim je dijelovima osnovno leksičko značenje, a drugi služe samo za modificiranje osnove i oblikovanja nove riječi. Dijelove u kojima je leksičko značenje nazivamo tvorbenom osnovom, a ostale tvorbenim formantima. Tvorbeni su formanti sufixi, prefiksi i spojnici. (Babić, 1986: 21)

Babić razlikuje dva osnovna načina tvorbe: izvođenje ili derivaciju i slaganje ili kompoziciju.

5.1. Izvođenje

Izvođenje je takav način tvorbe u kojoj nova riječ nastaje od osnovne jedne riječi, od jedne osnove. Sufiksna je tvorba ona koja ulazi u izvođenje. (Babić, 1986: 24)

5.1.1. Sufiksna tvorba

Sufiksna je tvorba za hrvatski najkarakterističniji način tvorbe jer prevladava u cijeloj tvorbi. Tvorbenoj je osnovi dometnut tvorbeni formant, koji se naziva sufix ili dometak. Sufiks je jasno određen tvorbeni formant jer ima nekoliko izrazitih obilježja, to su da nikada ne dolazi kao osnova ili pak u samostalnoj upotrebi, u sastavu riječi stoji uvijek na posljednjem mjestu u riječi, ne može tvoriti semantičku jezgru riječi, samo je modifikator značenja osnove. Nova riječ nastala sufiksacijom naziva se izvedena riječ, izvedenica ili derivat. (Babić, 1986: 24)

5.2. Slaganje

Slaganje je takav način tvorbe u kojoj nova riječ nastaje od osnova dviju ili više riječi, od dviju ili više osnova. U slaganje se ubrajaju čiste složenice, složeno-sufiksna tvorba, sraščivanje, polusloženice, prefiksna tvorba, prefiksno-sufiksna tvorba te prefiksno-složena tvorba.

5.2.1. Čiste složenice

Čiste su složenice one u kojima kao drugi dio dolazi neka samostalna riječ. Čiste su složenice sa spojnikom -u- ograničene samo na neke riječi u prvom dijelu: *polu-*, *tisuću-*. Primjerice: *poluglas*, *polukat*, *polukrug*. (Babić, 1986: 31)

5.2.2. Složeno-sufiksna tvorba

Za razliku od čistih složenica, mnogo su češće složenice koje su nastale složeno-sufiksalsnom tvorbom. Takve su složenice nastale na način da im se uz spojnik istodobno dodaje i sufiks. Takve su riječi primjerice: *čudotvorac*, *ženomrzac*, *bjeloputan*. (Babić, 1986: 31)

5.2.3. Srašćivanje

Srašćivanje je tvorbeni postupak u kojem se riječi stalnijeg skupa spoje u složenicu. Riječ koja tako nastane naziva se sraslica. Srašćivanje je rjeđi način tvorbe, a mnoge riječi koje su tako nastale su obično netvorbene. Takve su riječi primjerice: *dangubiti*, *takozvani*, *zlurad*. (Babić, 1986: 31)

5.2.4. Polusloženice

Kad se dvije riječi združe u jednu tako da izgube samo neke gramatičke osobine, a svaka zadrži svoj naglasak, a uglavnom i svoje značenje, nazivaju se polusloženicama i pišu se crticom među njima da se označi njihova polusloženost. Primjerice: *rak-rana*, *radio-stanica*, *spomen-ploča*, *Ivanić-Grad*. (Babić, 1986: 32)

5.2.5. Prefiksalsna tvorba

Poseban je način slaganja riječi kad je u prvom dijelu složenice prijedlog ili niječnica *ne*. Primjerice: *nadcestar*, *predstraža*, *nečovjek*, *neumoljiv*, *podliti*. (Babić, 1986: 33) Zbog toga što te riječi dolaze samo na prvom mjestu ispred osnova punoznačnih riječi, one se smatraju posebnim tvorbenim jedinicama i nazivaju se prefiksi ili predmeci, a takva tvorba prefiksalsna tvorba ili prefiksacija.

5.2.6. Prefiksalsno-sufiksalsna tvorba

Često riječ nastaje tako da se uz prefiks istodobno dodaje i sufiks. Takav način tvorbe naziva se prefiksalsno-sufiksalsna tvorba. Međutim svaka riječ s prefiksom ne ide u prefiksalsnu tvorbu ukoliko je već izvedena od neke riječi. Katkad riječ može imati dvojako značenje, pa se gleda na dva načina. Primjerice: *besramnik* > besraman čovjek ili čovjek bez srama. (Babić, 1986: 34)

5.2.7. Prefiksalsno-složena tvorba

Prefiksarno-složena tvorba rijedak je tvorbeni način. Javlja se u tvorenicama kad se istodobno dodaje prefiks i slažu dvije osnove, npr. *o-malo-važi-ti* > učiniti da što malo važi. (Babić, 1986: 34)

6. Šulekovi neologizmi

Kako je već navedeno, Šuleka mnogi nazivaju „ocem hrvatskoga znanstvenog nazivlja“, a i jedna je od najvažnijih osoba zaslužnih za razvoj hrvatskoga jezika i stvaranje hrvatskih novotvorenica umjesto tuđica i posuđenica.

Pri stvaranju Njemačko-hrvatskog rječnika (1860.), Šulek je imao mnoge suradnike, među kojima i Ivana Trnskog. Naime, Šulek od Trnskoga preuzima tvorbu dočetakom *-ik* pa donosi riječi kao što su *bezbožnik, glasnik, prevednik*, ali stvara i nove riječi poput *izvornik*. Preuzima i pridjevnice dočetke *-iv, -it*, te dočetak *-ice* kojim tvori i mnoge priloge: *bjelodanice, dogodice, iznimice, naumice posebice* i dr., što je kasnije jako smetalo Maretiću koji ga je protjerivao. Usprkos tome, ti prilozima nalaze se u jeziku hrvatskih književnika pa i onih koji nisu poznavali Šuleka. Jedan od njih bio je i Ivan Kozarac u čijem se romanu *Duka Begović* nalaze prilozima na *-ice*. (Rišner-Đuričić, 2008: 12).

Imenice na *-mjer* preuzete su iz Mažuranić-Užarevićeva rječnika: *brzinomjer, mljekomjer, polumjer, toplomjer, visinomjer, vlagomjer, vodomjer...*, ali i mnoge druge izvedenice, složenice i bohemizmi. Neke od njih su: *biljoznanstvo, cjenik, čudorednik, izlika, jezikoslovac, količnik, mjenica, mudroslovje, pilana, predigra, prirodoznanac, ruševine, steznik*. . Kasnije bilježi i riječi *kazalište* te *olovka* koje je prije nazvao vulgarnima.

Bohemizme u Šulekovu rječniku proučavao je Ljudevit Jonke. Oko pet stotina Šulek je prilagodio hrvatskim tvorbenim zakonitostima, ali do danas u uporabi se održalo stotinjak. Neke od njih su: *bodar, dojam, dostatan, geslo, krajolik, naklada, obrazac, okolnost, ploha, prednost, smjer, stroj, svjež, tlak, učinak, ured, zbirka, zemljovid...*

Potom slijede rusizmi, slovenizmi, crkvenoslavenizmi i polonizmi. Šulek dokazuje i svoje tvorbene sposobnosti: *cesta, cestar, cestarina, cestovnica, cestarstvo, cestomet, cestomjer...*

Tomo Maretić pomnije je istražio rusizme i prema njemu Šulek ih je preuzimao izravno ili preko češkoga jezika. Neki od njih i danas se koriste: *basna, čaj, činovnik, gromada, ličnost,*

nužda, obmana, odnošaj, opasnost, porbornik, poslovica, predgovor, prosvjetitelj, razočarati, savijet, sredstvo, strast, suprug, vjeroispovjest, zadaća, zanimljiv.

Jedna od najvećih Šulekovih zasluga je velik broj novotvorenih riječi. Osim mehaničkih riječi poput *domobran, vodobran, vjetrobran, brzjav, vlagjav, sjenokaz, plinokaz, glistomor, pivopija, vodopija, kliconoša, kopljonoša, mironoša, zubljonša*, Šulek je uspio i prefiksom nad- tvoriti imenice koje znače osobe u nekom zvanju s njezinim položajem ili činom: *nadšumar, nadmjernik, nadučitelj, natporučnik*; prefiksom *nuz-* složenici pridodaje značenje sporednog: *nuzamac, nuzprostorija*; prefiks *pa-* daje složenici značenje »lošiji«, »nepravi«, »slabiji«: *pavečera, paužitak, pazvuk*.

Šulek tvori i složenice s glagolskom osnovom u prvome dijelu koje označuju osobu, i to s negativnim obilježjem: *gulikoža, kradiknjiga, kvarinovac*, ali i kalk s njemačkoga poput: *ružodol* (Rosenthal), *cvjetodol* (Blumenthal) i sl.

Osim vukovaca, Šulekove tvorenice kritizirao je i Fran Kurelac, vođa Riječke filološke škole, koji u svom *Mulju govora* oštro napada Šulekove „sduženice“ kao što su *brzjav, djelokrug, nadoći, natražnjak, odputovati* i sl. No jezična je praksa prihvatila te Šulekove neologizme.

Predlaže i zamjenu tuđica hrvatskim riječima bez obzira na njihovu utemeljenost i usvojenost u književnome jeziku pa umjesto *bakra* predlaže *mjed*, umjesto *cigle* upućuje na *opeku*, bolje je reći *jednina* nego *jednbroj*.

Unos tuđica, latinizama i grecizama objašnjava se isticanjem pripadnosti europskome krugu, a pokazatelj je kozmopolitizma ilirskoga jezikoslovlja. Sam Šulek u predgovoru rječnika ističe da nije stvarao neologizme pod svaku cijenu.

7. Tvorbeni postupci u Šulekovim neologizmima

Izdvojila sam 104 neologizma iz Šulekovih rječnika, zatim sam provjerila i utvrdila njihove tvorbene postotke te prikazala zastupljenost. Neologizmi su sljedeći: *obvezatan, odličan, staklivo, stupka, narodstvo, prodajnik, zaganka, brdje, dogodice, državište, glumstvo, mahač, mjedenka, vježbenik, rudka, toplinka, pozornost, vlaknivo, zapadište, željezit, djelatnik, poljodjelstvo, stolar, brojilo, djelatan, nazivlje, osobnost, ustroj, zemljomjerstvo, dozvoliti, dopustiti, nožice, dozvola, dragulj, glasnik, glazba, mir, hvalisati, kruglja, kugara, latica, cestar, izlet, klesar, ruševine, cjedilo, dimnjak, glasovir, opasnost, prvak, okolica*,

iznimice, naumice, posebice, razočarati, pozorište, spremnik, proizvoditi, savršenstvo, strogost, brojka, pokost, nadučitelj, predgovor, razjasniti, razočarati, razuvjeriti, nadšumar, nadmjernik, nuzprostorija, mudroznanje, mudronauk, zvjezdoznanje, crvenkljun, tvrdorog, dugočlan, dugoklas, brzinomjer, toplomjer, visinomjer, vlagomjer, vodomjer, bukovotoč, gljivotoč, svjetlopis, vlagojav, vjetrobran, listober, dvopek, crnobrad, ljepokos, nebovid, iskromjer, poluprozor, pazikuća, pušilula, gulikoža, kradiknjiga, nazovikralj, nazovibrat, odvažnost, obnarodovati, uzakoniti.

7.1. Neologizmi tvoreni sufiksalsnom tvorbom

Sufiksalsna je tvorba najzastupljenija u hrvatskome jeziku, pa tako i u Šulekovim neologizmima. Od 104 nabrojena neologizma, sufiksalsnom tvorbom tvoreno ih je 61. To su: *obvezatan, odličan, staklivo, stupka, narodstvo, prodajnik, zaganka, brdje, dogodice, državište, glumstvo, mahač, mjedenka, vježbenik, rudka, toplinka, pozornost, vlaknivo, zapadište, željezit, djelatnik, poljodjelstvo, stolar, brojilo, djelatan, nazivlje, osobnost, ustroj, zemljomjerstvo, dozvoliti, dopustiti, nožice, dozvola, dragulj, glasnik, glazba, mir, hvalisati, kruglja, kugara, latica, cestar, izlet, klesar, ruševine, cjedilo, dimnjak, glasovir, opasnost, prvak, okolica, iznimice, naumice, posebice, razočarati, pozorište, spremnik, proizvoditi, savršenstvo, strogost, brojka.*

Sufiksalsna je tvorba na navedenim riječima provedena na sljedeći način:

Tvorbena osnova	Tvorbeni nastavak	Neologizam
obvez-	-atan	obvezatan
brd-	-je	brdje
mah-	-ač	mahač
mjed-	-enka	mjedenka
vježb-	-enik	probuda
željez-	-it	željezit
naziv-	-lje	nazivlje
dozvol-	-a	dozvola
glaz-	-ba	glazba
hval-	-isati	hvalisati
krug-	-lja	kruglja
kug-	-ara	kugara
ruš-	-evine	ruševine
dim-	-njak	dimnjak
glas-	-ovir	glasovir
prv-	-ak	prvak
razočar-	-ati	razočarati
sprem-	-nik	spremnik
prodaj-		prodajnik

djelat-		djelatnik
glas-		glasnik
stakl-	-ivo	staklivo
vlakn-		vlaknivo
stup-	-ka	stupka
rud-		rudka
toplin-		toplinka
zagan-		zaganka
broj-		brojka
narod-	-stvo	narodstvo
glum-		glumstvo
poljodjel-		poljodjelstvo
zemljomjer-		zemljomjerstvo
savršen-		savršenstvo
odlič-	-an	odličan
djelat-		djelatan
dogod-	-ice	dogodice
nož-		nožice
iznim-		iznimice
naum-		naumice
poseb-		posebice
pozor-	-nost	pozornost
osob-		osobnost
zapad-	-ište	zapadište
pozor-		pozorište
držav-		državište
stol-	-ar	stolar
cest-		cestar
kles-		klesar
dozvol-		dozvoliti
proizvod-	-iti	proizvoditi
dopust-		dopustiti
ustroj-	-Ø	ustroj
dragulj-		dragulj
mir-		mir
izlet-		izlet
cjed-	-ilo	cjedilo
broj-		brojilo
okol-	-ica	okolica
lat-		latica
opasn-	-ost	opasnost
strog-		strogost

7.2. Neologizmi tvoreni prefiksalsnom tvorbom

Od 104 navedena neologizma, prefiksalsnom tvorbom tvoreno je njih tek 9. To su: *pokost, nadučitelj, predgovor, razjasniti, razočarati, razuvjeriti, nadšumar, nadmjernik, nuzprostorija*.

Prefiksalsna tvorba na navedenim riječima izvršila se na sljedeći način:

Tvorbeni predmetak	Tvorbena osnova	Neologizam
po-	kost	pokost
nuz-	prostorija	nuzprostorija
pred-	govor	predgovor
raz-	jasniti	razjasniti
	očarati	razočarati
	uvjeriti	razuvjeriti
nad-	šumar	nadšumar
	mjernik	nadmjernik
	učitelj	nadučitelj

7.3. Neologizmi tvoreni prefiksarno-sufiksalsnom tvorbom

Od 104 navedena neologizma, prefiksarno-sufiksalsnom tvorbom tvoreno je njih samo 3. To su: *odvažnost, obnarodovati, uzakoniti*.

Prefiksarno-sufiksalsna tvorba na navedenim riječima izvršila se na sljedeći način:

Tvorbeni predmetak	Tvorbena osnova	Tvorbeni nastavak	Neologizam
od-	-važn-	-ost	odvažnost
ob-	-narod-	-ovati	obnarodovati
u-	-zakon-	-iti	uzakoniti

7.4. Neologizmi tvoreni slaganjem – čiste složenice

Od 104 navedena neologizma, slaganjem je tvoreno 7 neologizama. To su: *poluprozor, pazikuća, pušilula, gulikoža, kradiknjiga, nazovikralj, nazovibrat*.

Slaganjem su se navedeni neologizmi stvorili na sljedeći način:

Tvorbena osnova	Spojnik	Tvorbena osnova	Neologizam
paz-	-i-	-kuća	pazikuća
puš-		-lula	pušilula

gul-		-koža	gulikoža
krad-		-knjiga	kradiknjiga
nazov-		-brat	nazovibrat
		-kralj	nazovikralj
pol-	-u-	-prozor	poluprozor

7. 5. Neologizmi tvoreni složeno-sufiksalsnom tvorbo

Od navedena 104 neologizma, složeno-sufiksalsnom tvorbo tvoreno je njih 16. To su: *brzinomjer, toplomjer, visinomjer, vlagomjer, vodomjer, bukovotoč, gljivotoč, svjetlopis, vlagojav, vjetrobran, listober, dvopek, crnobrad, ljepokos, nebovid, iskromjer.*

Složeno-sufiksalsna tvorba provodi se na sljedeći način:

Tvorbena osnova	Morfem	Tvorbena osnova	Morfem	Neologizam
brzin-	-o-	-mjer-	- Ø	brzinomjer
topl-				toplomjer
visin-				visinomjer
vlag-				vlagomjer
vod-				vodomjer
iskr-				iskromjer
bukov-		-toč-		bukovotoč
gljiv-				gljivotoč
svjetl-		-pis-		svjetlopis
vlag-		-jav-		vlagojav
vjetr-		-bran-		vjetrobran
list-		-ber-		listober
dv-		-pek-		dvopek
crn-		-brad-		crnobrad
ljep-		-kos-		ljepokos
neb-		-vid-		nebovid

7.6. Neologizmi tvoreni srašćivanjem

Od navedena 104 neologizma, srašćivanjem je tvoreno njih 8. To su: *mudroznanje, mudronauk, zvjezdoznanje, crvenkljun, tvrđorog, dugočlan, dugoklas.*

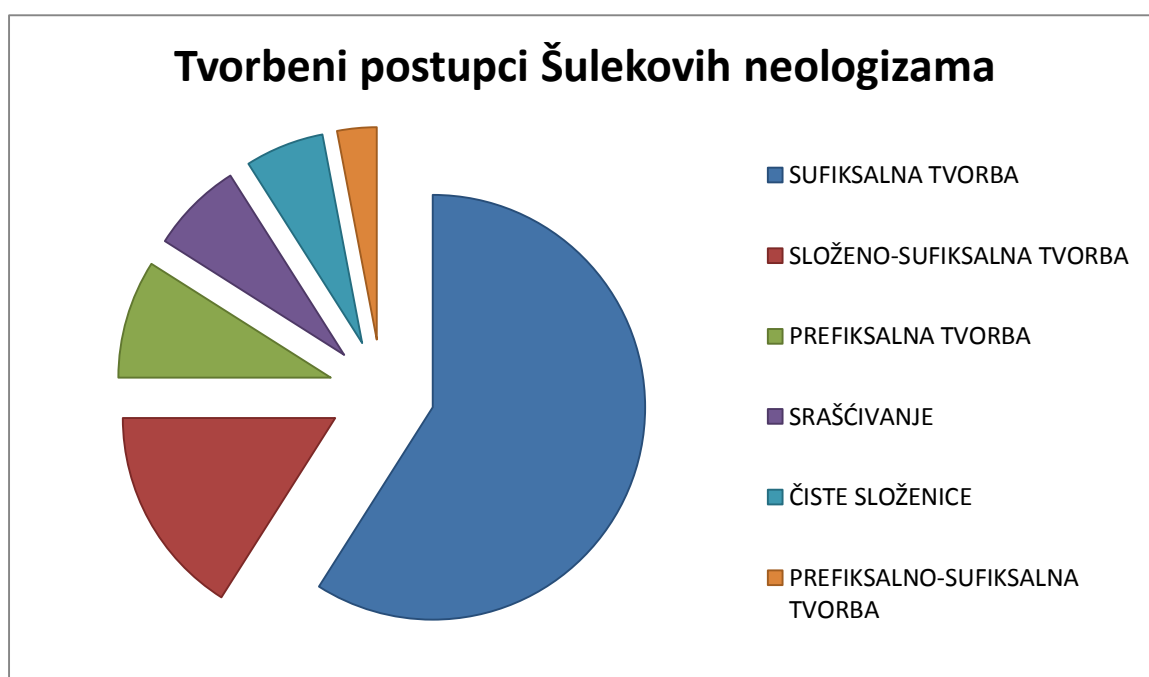
Srašćivanje se provodi na sljedeći način:

Tvorbena osnova	Tvorbena osnova	Neologizam
mudro-	-nauk	mudronauk
	-znanje	mudroznanje
zvjezdo-		zvjezdoznanje
crven-	-kljun	crvenkljun
tvrd-	-rog	tvrdorog
dugo-	-član	dugočlan

	-klas	dugoklas
drvo-	-red	drvored

7.7. Zastupljenost tvorbenih postupaka Šulekovih neologizama

Od 104 navedena neologizma, najviše je onih tvorenih sufiksalmom tvorbom, čak 59%. Složno-sufiksalmna tvorba druga je po redu u Šulekovu stvaranju, zauzima 16%. Zatim slijedi prefiksalmna tvorba sa 9%, srašćivanje sa 7% te čiste složenice sa 6%. Prefiksalmno-sufiksalmna tvorba zauzima 3%, dok se u navedena 104 neologizma nigdje ne mogu pronaći polusloženice i neologizmi nastali prefiksalmno-složenom tvorbom.

8. Zaključak

Bogoslav je Šulek svrstan među najplodnije i najsvestranije hrvatske kulturne i znanstvene djelatnike 19. stoljeća. Ponajprije je zaslužan za pripomaganje hrvatskome jeziku da postane jezik državnih i javnih poslova, a pogotovo da postane jezik prosvjete i znanosti. U tome su neprocjenjivu ulogu odigrala tri njegova velika rječnika, *Njemačko-hrvatski rječnik* iz 1860., *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja* (1.dio 1874., 2. dio 1875.) te *Jugoslavenski imenik bilja* iz 1879. godine.

Vesna Muhvić-Dimanovski (2005: 3) navodi kako postoje razne definicije neologizama. Konkretno definicije neologizama mogu se naći i u predgovorima rječnicima, jer se među odrednice uvrštavaju i neologizmi, premda ne baš uvijek. Tako primjerice Anić (1998: 1430) donosi dosta opsežan komentar uz definiciju neologizma. Navodi kako su neologizmi nove riječi, riječi koje se nisu upotrebljavale i neke internacionalne i ruske riječi i tvorbe. Postavlja se pitanje na koji ćemo način utvrditi je li nešto dovoljno novo da bude proglašeno neologizmom. Ako gledamo primjerice iz perspektive rječnika, odgovor će se razlikovati, budući da i opći i specijalizirani rječnici nastoje biti što suvremeniji i zabilježiti što veći broj neologizama. Rječnici novih riječi obično se ograničavaju na vremenski strogo određena razdoblja, dok su opći jednojezični rječnici stroži u odabiru riječi koje će uvrstiti u rječnik.

Šuleka mnogi nazivaju „ocem hrvatskoga znanstvenog nazivlja“, a jedna je od najvažnijih osoba zaslužnih za razvoj hrvatskoga jezika i stvaranje hrvatskih novotvorenica. Prilikom stvaranja neologizama, Šulek se koristio raznim tvorbenim postupcima.

Babić razlikuje dva osnovna načina tvorbe: izvođenje ili derivaciju i slaganje ili kompoziciju. Izvođenje je takav način tvorbe u kojoj nova riječ nastaje od osnovne jedne riječi, od jedne osnove. Sufiksna je tvorba ona koja ulazi u izvođenje. Slaganje je takav način tvorbe u kojoj nova riječ nastaje od osnova dviju ili više riječi, od dviju ili više osnova. U slaganje se ubrajaju čiste složenice, složeno-sufiksna tvorba, sraščivanje, polusloženice, prefiksna tvorba, prefiksno-sufiksna tvorba te prefiksno-složena tvorba.

Sufiksna je tvorba najzastupljenija u hrvatskome jeziku, pa tako i u Šulekovim neologizmima. Od 104 neologizma, sufiksnom je tvorbom tvoreno 61, dok je složeno-sufiksnom tvorbom nastalo 16. Prefiksnom tvorbom nastalo je njih 9, sraščivanjem 8 dok prepoznajemo 7 čistih složenica. Prefiksno-sufiksnom tvorbom tvoreno je 3 neologizma, dok polusloženice i novotvorenice tvorene prefiksno-složenom tvorbom ne možemo prepoznati.

9. Literatura

1. Babić, Stjepan. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JAZU, Zagreb, 1986.
2. Gostl, Igor. *Bogoslav Šulek – otac hrvatskog znanstvenog nazivlja*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995.
3. Hadrovics, Laszlo. „Razvoj hrvatskog rječničkog blaga u 19. i 20. stoljeću“, *Filologija*, knj. 20/21 str. 153.–164., 1992./1993.
4. Jelčić, Dubravko. *Hrvatski književni romantizam*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
5. Jonke, Ljudevit. *Književni jezik u teoriji i praksi*, Znanje, Zagreb, 1965.
6. Markus, Tomislav. *Bogoslav Šulek (1816. –1895.) i njegovo doba*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008.
7. Muhvić-Dimanovski, Vesna. „Neologizmi na razmeđu jezične otvorenosti i purizma“, *Filologija* 30–31, str. 495.–499., 1998.
8. Muhvić-Dimanovski, Vesna. *Neologizmi: problemi teorije i primjene*, Filozofski fakultet, Zavod za lingvistiku, Zagreb, 2005.
9. Pranjković, Ivo. *Jezikoslovne rasprave i članci, Bogoslav Šulek*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999.
10. Rišner, Vlasta-Đuričić, Aleksandra. „Bogoslav Šulek u vrtlogu hrvatskih leksikografa“, u: *Rad na dar – radar*, Filozofski fakultet, Osijek, 2008.
11. Šulek, Bogoslav. *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja A–N*, Globus, Zagreb, 1990.
12. Šulek, Bogoslav. *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja O–Ž*, Globus, Zagreb, 1990.
13. Vince, Zlatko. „Rast, ostvarenja i suton Zagrebačke filološke škole“, *Forum*, god. 14., knj. 30, br. 7–8, str. 270. –320., 1975.